

حقوق جزای عمومی

(جلد اول)

بر اساس قانون جدید

مؤلف:

دکتر هاشم شامبیاتی

عضو هیئت علمی دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	شامبیانی، هوشنگ
عنوان و نام پدید آور	حقوق جزای عمومی (جلد اول) / هوشنگ شامبیانی
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۲
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۱۲۱-۵
موضوع	حقوق جزا -- ایران
موضوع	حقوق جزا (فقه)
رده بندی کنگره	۱۳۹۲ ج ۲ / ش ۳۸۰ / KMLI
رده بندی دیویی	۳۴۵/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۱۴۹۲۰۷

نقشه جزای عمومی (جلد اول)

تألیف: دکتر هوشنگ شامبیانی

تشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۲ تعداد: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۱ تومان

حق چاپ محفوظ است. منحصراً به «مجد» است.

دفتر مرکزی

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان ولیعصر، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۲۲ - ۶۶۴۹۶۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۱۲۱-۵

ISBN: 978-600-193-121-5

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۰۸۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای زاندارمری، پلاک ۱۰۸، تلفن: ۶۶۴۸۶۱۷۴

شعبه کریمخان: بلوار کریمخان، بعد از خردمند شمالی، پلاک ۴۳، واحد شرقی - تلفن: ۸۸۸۳۴۲

شعبه یزد: خیابان فروخی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۶۲۶۸۶۷۰ - ۳۵۱

شعبه مشهد: خیابان دانشگاه، بعد از چهارراه دکتر، بازار کتاب گلستان، پلاک ۲ تلفن: ۸۴۰۵۵۳۷

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw6@yahoo.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۳۰۰۰۸۷۷۶۷۷ فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور به طور منظم منتشر می شود.

۱۳	مقدمه
۲۱	بخش اول - مفاهیم حقوق جزا
۲۳	فصل اول - تعاریف حقوق جزا و تقسیمات آن
۲۳	بحث اول - تعریف حقوق جزا و اهمیت آن
۲۳	گفتار اول - تعریف حقوق جزا
۲۵	گفتار دوم - نسبت حقوق جزا
۲۷	بحث دوم - تقسیمات حقوق جزا
۲۷	گفتار اول - حقوق خصوصی و حقوق عمومی
۲۹	الف - شعبه‌های حقوق خصوصی
۲۹	اول - حقوق مدنی
۲۹	۱ - حقوق غیرمائی
۳۰	۲ - حقوق مائی
۳۱	دوم - حقوق تجارت
۳۲	سوم - حقوق دریایی و هوایی
۳۴	ب - شعبه‌های حقوق عمومی
۳۴	اول - حقوق اساسی
۳۴	دوم - حقوق مالییه
۳۶	سوم - حقوق اداری
۳۶	چهارم - حقوق کار
۳۸	پنجم - آیین دادرسی مدنی
۳۹	ششم - حقوق جزا
۴۱	گفتار دوم - حقوق داخلی و خارجی
۴۲	الف - حقوق داخلی یا مئی
۴۳	ب - حقوق خارجی یا بین‌المللی
۴۴	اول - حقوق بین‌الملل عمومی

۴۴	دوم - حقوق بین الملل خصوصی
۴۴	۱ - تعارض قوانین
۴۵	۲ - حقوق خارجیان
۴۶	۳ - تابعیت
۴۷	فصل دوم - شعبه های حقوق جزا
۴۹	مبحث اول - شعبه های حقوق جزای داخلی
۴۹	گفتار اول - حقوق جزای عمومی
۴۹	الف - جرم و مفاهیم مختلف آن
۴۹	اول - تعریف جرم
۵۰	۱ - جرم از نقطه نظر اجتماعی
۵۴	- تعریف جرم از نقطه نظر مذهبی
۵۵	(۱) تجاوز به حق
۵۶	(۲) تجاوز به تمامیت
۵۶	۱ - حفظ دین و مذهب اسلام
۵۷	۲ - حفظ نفوس
۵۷	۳ - حفظ اموال
۵۷	۴ - حفظ نوامیس
۵۷	۵ - محافظت از عقل
۵۸	۳ - تعریف جرم از نقطه نظر قانونی
۵۹	دوم - مقایسه تعریف قانونی جرم با تعریف اسلامی
۶۱	سوم - تفاوت تعریف جرم از نظر حقوق عرفی با حقوق اسلامی
۶۱	چهارم - مقایسه جرم جزایی با رفتار مدنی و تخلف انتظامی
۶۲	۱ - وجوه افتراق جرم جزایی با رفتار مدنی
۶۲	۱ - ۱ - از نظر عناصر متشکله
۶۲	اولاً - از لحاظ عنصر قانونی
۶۲	ثانیاً - از لحاظ عنصر مادی
۶۳	ثالثاً - از لحاظ عنصر معنوی
۶۴	۲ - ۱ - از نظر ضمانت اجرا
۶۵	۲ - روابط متقابل جرم جزایی و رفتار مدنی
۶۵	۱ - ۲ - عمل واحد که موجب جرم جزایی و رفتار مدنی است

۶۶	۲ - استقلال جرائم جزایی و رفتارهای مدنی
۶۶	۳ - مقایسه جرائم جزایی و مجازاتهای انتظامی
۷۰	ب - مجازات
۷۰	اول - مفهوم مجازات
۷۱	دوم - اهداف مجازات
۷۲	۱ - طبقه‌بندی مجازاتها بر مبنای هدف اجتماعی
۷۲	۱ - ۱ - اهداف مجازات از نظر اسلام
۷۲	روش اول - کنترل درونی
۷۳	روش دوم - تنظیم و تکوین افکار عمومی
۷۳	روش سوم - ارعاب دیگران
۷۴	۲ - اهداف مجازات از نظر حقوق عرفی
۷۴	اول - هدف سرافرازی
۷۵	ثانیاً - هدف حلاله
۷۵	ثالثاً - هدف تحقیر
۷۷	گفتار دوم - حقوق جزای اختصاصی
۷۷	الف - تعریف حقوق جزای اختصاصی
۷۷	اول - تفاوت اساسی
۷۸	دوم - عناصر تشکیل دهنده وصف عمل مجرمانه
۷۸	۱ - عناصر تشکیل دهنده عام
۷۸	۲ - عناصر تشکیل دهنده خاص
۷۹	سوم - نتایج حقوقی وصف عمل مجرمانه
۷۹	۱ - تعیین مجازات مربوط به تعیین وصف عمل مجرمانه است
۸۰	۲ - تعیین وصف مجرمانه عمل باعث تعیین اصول محاکمه می‌گردد
۸۱	ب - ارتباط حقوق جزای عمومی و اختصاصی
۸۱	اول - جنبه تاریخی
۸۲	دوم - جنبه عملی
۸۳	گفتار سوم - آیین دادرسی کیفری
۸۳	الف - تعریف آیین دادرسی کیفری
۸۴	ب - رعایت اصول دادرسی متصفانه و عادلانه
۸۴	۱ - اصل برائت

۸۵	۲- اصل بی طرفی قاضی
۸۶	۳- اصل آگاهی اصحاب دعوی از حقوق خود
۸۷	۴- اصل قانونی بودن دادرسی کیفری
۸۸	ج- مرحله کشف جرم
۹۰	د- مرحله تعقیب
۹۲	ه- مرحله تحقیق از جرم
۹۴	ح- مرحله رسیدگی و صدور حکم
۹۶	اجرای احکام کیفری
۹۸	مقتار چهارم- عنم اداره زندانها یا کیفرشناسی
۹۹	ک- مدبیه و ادانیان
۱۰۱	ب- تغال و تار زندانی
۱۰۲	گفتار پنجم- حقوق جزای نظامی
۱۰۳	الف- سیر تحول حق جزای نظامی قبل از انقلاب اسلامی
۱۰۵	ب- قانون جزای نظامی پس از انقلاب اسلامی
۱۰۸	مبحث دوم- شعبه های حقوق جزای اسلامی
۱۰۸	گفتار اول- حقوق جزای بین المللی خاص و حقوق جزای برون ملی
۱۱۰	گفتار دوم- حقوق بین الملل جزایی یا حقوق رائم بین المللی
۱۱۲	الف- جرائم ضد صبح
۱۱۳	ب- جنایات جنگی
۱۱۶	ج- جنایات بر ضد بشریت
۱۱۹	بخش دوم- حقوق جزا و ارتباط آن با سایر رشته های حقوقی و علوم جرم
۱۲۱	فصل اول- حقوق جزا و رابطه آن با سایر رشته های حقوقی
۱۲۲	مبحث اول- رابطه حقوق جزا با سایر رشته های حقوق عمومی و خصوصی
۱۲۲	گفتار اول- رابطه حقوق جزا با سایر رشته های حقوق عمومی
۱۲۲	الف- رابطه حقوق جزا با حقوق اساسی
۱۲۵	ب- رابطه حقوق جزا با حقوق اداری
۱۲۷	گفتار دوم- رابطه حقوق جزا با سایر رشته های حقوق خصوصی
۱۲۷	الف- رابطه حقوق جزا با حقوق مدنی
۱۳۰	ب- رابطه حقوق جزا با حقوق تجارت

۱۳۲	مبحث دوم - ارتباط حقوق جزا با سایر علوم
۱۳۲	گفتار اول - رابطه حقوق جزا با علم فلسفه و اخلاق
۱۳۲	الف - رابطه حقوق جزا با علم فلسفه
۱۳۳	ب - رابطه حقوق جزا با علم اخلاق
۱۳۶	گفتار دوم - رابطه حقوق جزا با علم اقتصاد و جامعه‌شناسی
۱۳۶	الف - رابطه حقوق جزا با علم اقتصاد
۱۳۹	ب - رابطه حقوق جزا با جامعه‌شناسی
۱۴۰	مبحث سوم - ارتباط حقوق جزا با علوم جنایی
۱۴۰	مبحث اول - علوم جرم‌یابی
۱۴۱	گفتار اول - انواع انگاری
۱۴۲	الف - انگاری حقوق
۱۴۲	ب - بزهکاری و جرم
۱۴۳	ج - بزهکاری قانونی
۱۴۴	گفتار دوم - اهمیت کشف علمی جرم
۱۴۴	الف - دلایل مادی
۱۴۴	۱ - دلایل مادی منقول
۱۴۴	۲ - دلایل مادی غیرمنقول
۱۴۵	۳ - دلایل مادی حساس و غیرحساس
۱۴۵	۴ - دلایل نشانه‌ای یا اماره‌ای
۱۴۵	ب - تقسیمات علوم جرم‌یابی
۱۴۶	۱ - پزشکی قانونی
۱۴۹	۲ - پلیس علمی و بررسی دلایل اثبات جرم
۱۵۰	اول - چهره‌نگاری
۱۵۰	دوم - انگشت‌نگاری
۱۵۱	سوم - آزمایش مو
۱۵۲	چهارم - آزمایش خون
۱۵۳	پنجم - عکس برداری
۱۵۴	ششم - اسلحه‌شناسی
۱۵۵	هفتم - تشخیص اسناد و نوشته‌های مشکوک و مجهول
۱۵۶	ج - دلایل نظری اثبات جرم

۱۵۷	د - انواع دلایل نظری
۱۵۸	۱ - اقرار
۱۵۹	اول - شرایط اقرار
۱۶۱	دوم - کمیت اقرار
۱۶۳	سوم - انکار بعد از اقرار
۱۶۴	۲ - شهادت شهود
۱۶۶	اول - شرایط شاهد
۱۶۸	دوم - صراحت و قطعیت در شهادت
۱۶۹	سوم - کمیت شهادت
۱۷۱	۳ - استماع
۱۷۳	علمی
۱۷۶	مبحث دوم - علوم جرم‌شناسی
۱۷۸	گفتار اول - سمات اختصاصی جرم‌شناسی
۱۷۹	الف - زیست‌شناسی کیفری
۱۸۱	ب - روان‌شناسی کیفری
۱۸۴	۱ - ناهنجاریهای عصبی یا روانی
۱۸۵	۲ - پساکورها
۱۸۶	۳ - اختلالات منشی
۱۸۶	۴ - نقیصه‌های عقلی "MENTAL DEFICIENCIES"
۱۸۷	ج - جامعه‌شناسی کیفری
۱۸۹	۱ - عوامل طبیعی
۱۸۹	۲ - عوامل خانوادگی
۱۹۱	۳ - عوامل اقتصادی
۱۹۳	۴ - عوامل فرهنگی
۱۹۳	۵ - عوامل ناشی از نابرابریهای اجتماعی
۱۹۶	گفتار دوم - آیا می‌توان حقوق جزا و جرم‌شناسی را یکی دانست؟
۲۰۰	گفتار سوم - آیا حقوق جزا می‌تواند خود را بی‌نیاز از جرم‌شناسی بداند؟
۲۰۰	الف - تأثیر جرم‌شناسی بر قانون‌گذار
۲۰۲	ب - تأثیر جرم‌شناسی بر قاضی
۲۰۴	ج - اثر جرم‌شناسی بر نحوه اجرای مجازات

بخش سوم - تاریخچه تحول حقوق جزا	۲۰۵
فصل اول - حقوق جزا در دوران گذشته	۲۰۷
مبحث اول - حقوق جزا در پیدایش حکومتها	۲۰۸
گفتار اول - دوران انتقام	۲۰۸
الف - انتقام جمعی یا کشتار دسته جمعی	۲۰۹
ب - انتقام شخصی	۲۱۰
ج - قصاص	۲۱۰
۲ - پرداخت غرامت	۲۱۱
ج - حقوق جزا در ایام باستانی	۲۱۲
الف - یونان باستان	۲۱۲
۱ - روم باستان	۲۱۳
۲ - افلاک	۲۱۴
۳ - ارسطو	۲۱۵
ب - روم باستان	۲۱۷
ج - ایران باستان	۲۲۰
مبحث دوم - حقوق جزا در زمان پیدایش اسلام	۲۲۴
گفتار اول - دین یهود	۲۲۵
گفتار دوم - دین مسیحیت	۲۲۶
گفتار سوم - دین اسلام	۲۲۷
فصل دوم - حقوق جزا در دوران معاصر	۲۳۰
مبحث اول - عقاید علمی مکاتب در اواخر قرن هیجدهم	۲۳۱
گفتار اول - عقاید علمی مکتب کلاسیک	۲۳۱
الف - مکتب فایده اجتماعی	۲۳۱
۱ - متسکیو	۲۳۲
۲ - ژان ژاک روسو	۲۳۳
۳ - سزار بکاریا	۲۳۴
۴ - ژرمی بنتام	۲۳۶
ب - مکتب عدالت مطلقه	۲۴۰
۱ - امانوئل کانت	۲۴۰
۲ - ژوزف دومستر "JOSEPH DE MAISTER"	۲۴۱

۱۲. حقوق جزای عمومی (۱)

۲۴۲	گفتار دوم - عقاید علمی مکتب کلاسیک جدید
۲۴۶	مبحث دوم - عقاید علمی مکاتب در اواخر قرن نوزدهم
۲۴۶	گفتار اول - عقاید علمی مکتب تحقیقی یا اثباتی
۲۴۸	الف - مجرمین دیوانه
۲۴۸	ب - مجرمین مادرزادی یا مجرمین بالقوه
۲۴۹	ج - مجرمین بد عادت
۲۵۰	د - مجرمین احساساتی
۲۵۰	ه - مجرمین اتفاقی
۲۵۲	گفتار دوم - عقاید علمی مکاتب التقاطی
۲۵۳	الف - مکتب سیاست عمل یا مکتب پراگماتیک
۲۵۴	ب - مکتب تنوع اجتماعی
۲۵۷	۱ - از مجرم مادرزادی تا شناخت شخصیت مجرم
۲۶۰	۲ - مسئولیت مجرم
۲۶۲	۳ - ضمانت اجرای مجرمیت

۲۶۵	فهرست منابع و مآخذ
۲۶۵	الف - کتب
۲۶۹	مقالات و نشریات

مقدمه

هنگام بیدایش هستی و جهان آفرینش همراه با خلقت مخلوقات گوناگون و تکوین دنیای زیستی و مادی، اراده خداوند خلاق را در خلقت آدمی آستن بود. پس از خلقت این موجود ناشناخته روی زمین که هنوز هم بسیاری از نقاط قوت و ضعف او نامعلوم است، چرخ زندگی به گردش درآمد و اقتضای آدمی موجودی است بی دفاع، لیکن موثرند که در مقابل حیوانات بسیار آسیب پذیر بوده اما اقدام به تشکیل خانواده و گروه می نماید. روح پر تلاطم و ناآرام در حال جوشش او همیشه شکل نوینی از زندگی را می طلبد و بر کمرش، قبیله ها را بنا می نهد. او برای رسیدن به زندگی مطلوب تر، در این راه پر پیچ و خم دارای رسوم، عادات، آداب، سنن، عرف و قوانین مختلفی می گردد. انسان در این مسیر، حکمت را پایه گذاری می کند. لازمه برپایی حکومت، وجود ملتی است همراه با رسوم، عادات، آداب و سنن چرا که حکومت بدون قانون و پیروی از آن، دوام چندانی ندارد. در این دوره تشکیل جوامع بشری، اختلافات میان افراد طبیعتاً از طریق اعمال و تحمیل زور و قدرت حاصل می شده و بدیهی است که طرف زورمند و قوی تر، نتیجه اختلاف را به نفع خود می گزیده است.

در این دوره، عدالت و مساوات اصلاً فرصت تظاهر و خودنمایی را نمی یافت مگر آنکه طرفین دعوی پس از گلاویز شدن و آسایش بدنی، احساس می کردند که بین آنها تقریباً نوعی تساوی قدرت وجود دارد. تنها در چنین حالتی بود که الزاماً برابری و عدالت و مساوات برقرار می گردید. این وضعیت با گذشت زمان و بسط سواست تشکیل اجتماعات بشری و متمدن شدن آنها و تحت تأثیر افکار رهبران مذهب و اندیشه های فلاسفه و حقوق دانان و دانشمندان و گفتار همه آنهاست که به بشریت و انسانیت احترام قائل اند و از خود گذشتگی و تحمل رنج و مشقت چنین مردمی بتدریج تغییر یافته و به نوبت می رسیده که امروزه یقین حاصل شده که برای رفع اختلافات میان افراد و شخصیت ها، چه در سطح ملی و چه در سطح بین المللی، دخالت و قضاوت مراجع و سازمانهای متخصص و صلاحیت دار ضروری است.

سازمانها و مراجع صلاحیت دار مورد نظر که دارای افراد متخصص در موضوعات مبتلا به بوده و تعداد آنها هم به دلیل تکامل و پیشرفت مظاهر زندگی و پیچیدگی کیفیت ارتباط انسانی - اجتماعی طبیعتاً رو به ازدیاد است، لزوماً بایستی قبل از وقوع اختلاف، ایجاد شده و افراد و مقامات هم آگاهی کامل بر وجود تشکیلات، صلاحیت و

اختیار ایشان داشته باشند تا پس از حدوث اختلاف و دعوا قهراً به مسئولین مربوطه مراجعه و دادخواهی و احقاق حق نمایند. بنابراین، ارجاع و احاله هر دعوائی به مقام صلاحیتدار از ضروریات زندگی اجتماعی است.

حلّ و فصل اختلافات و دعوا، نه تنها باید توسط مقامات صالح صورت گیرد بلکه ضروریات ایجاب می‌نماید که به علّت پیچیدگی و اشکالات فراوانی که در هر نوع از دعاوی وجود دارد و همچنین به دلیل توسعه و پیشرفت علوم و تکنولوژی عصر حاضر و شدت و پدیدهای ناشی از آن، افراد و مقامات صلاحیتدار مذکور دارای آشنائی کامل به مسائل مورد اختلاف باشند تا متخصص محسوب گردند زیرا دخالت و رسیدگی مقام صلاحیتدار قانونی متخصص از یک سو، حقوق و آزادیها و منافع افراد را تأمین می‌کند و از سوی دیگر، نتیجه تصمیماتی که در باره قضایای مطروحه نسبت به اشخاص معین و ذی‌نفع گرفته می‌شود چون از طرف کارشناسان و متخصصین واقعی اتخاذ گردیده، لذا از هر لحاظ مناسب و افعاله حال اشخاص و مفید و مؤثر برای هیئت اجتماع خواهد بود. اهمیت این مطلب مانع نیست می‌یابد که در نظر بیاوریم موضوع مورد رسیدگی در صلاحیت مرجع کیفیت قرار گرفته و مرجع مذکور دارای اختیارات در خصوص تصمیم‌گیری نسبت به جان و مال، حیثیت، شرف و آبروی افراد جامعه است. حال اگر تصمیم فرضاً منطبق با موازین قانونی نباشد، از طرف مقامات بصیر و آگاه و متخصص واقعی اتخاذ نشده و مقامات تصمیم‌گیرنده هم صلاحیت و شایستگی حقیقی اتخاذ چنین تصمیمی را نداشته باشند، چه وضع پیش خواهد آمد؟

امروزه در برهه‌ای از زمان قرار گرفته‌ایم که علم و دانش به سان نگهداری گوی آتش در دست است. پس امری مشکل بر ما مفروض است که مستطاعت بر آن تنها با کوشش و جنبش حاصل آید. در روزگار پرتلاطم، بر هر دانش‌داری کالیفرنیا بار است که از جمله مهم‌ترین آن، وجدان علمی شغلی است. این همانا یگانه راه رسیدن به جامعه علمی و خواهان ترقی است می‌باشد.

اما دادرس مجری قانون باید در حفظ دانسته‌ها، ایمان و وجدان خود تکیه و تلاش را بنماید، چه او مسئول بر افعال در پیشگاه حق تعالی خواهد بود و از همین روست که در نظام اسلامی، شرط عدالت و اجتهاد در مورد متصدیان امر قضا همواره مطرح بوده است.

عدل، مفهوم مخالف ظلم و از نامهای خداوند تبارک و تعالی بوده و از اصول اولیه دین مبین اسلام است: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ

آن تحکمو بالعدل»^(۱)

در فرهنگ فرانسوی لفظ "JUSTE" را معادل عدل به کار برده و فرهنگ لاروس، عدل را چنین تعریف می‌کند: «عادل کسی است که از قوانین اخلاق و دین پیروی می‌کند». اگر ملاک برای تحقق عدالت، دین و دینداری باشد از پس لوازم و شرایطی که برای عدل می‌توان آورد، داشتن علم و ایمان واقعی، پرهیز از کلیه منهیات و مہلکات، ربائی از وسایل شیطانی و حوائج نفسانی و غرور نادانی، دوری از اراذل و رذائل، احتراز از رباط و فریط و سبک‌سری و نیرنگ و نفاق، گرایش به میانه‌روی و اعتدال، مروّت و مؤت و شجاعت و برخورداری از ملکات فاضله و مکارم عالیه اخلاق است.^(۲)

در اسلام برای تأمین حکومت حق، آنچه از آیات و احادیث و اخبار و روایات مستفاد می‌شود حاکی از اہمیت مقام ولایت و قضااست که تصدّی آن در درجه اوّل با ختمی مرتبت و در رتبه بعد از اولیا و اوصیا و فقہای مجاز و جامع الشرایط است می‌باشد. بدین ترتیب مشخص می‌گردد که برای تشخیص حق و اجرای عدالت که قوام ملک و ملت و صلاح دین و اہل بدانترا بسته است دو عنصر علم و تقوا لازم است و با فقدان هر یک از آنها، نتیجہ مطلوب حاصل نمی‌شود بلکه فساد و تباهی و جور و ظلم به جای قسط و عدل در جامعه حاکم می‌گردد.^(۳)

وکیل دادگستری سایه‌ای از موکلین در چند با حقیقت و اصالت خویش است، مع‌هذا نگهداری از کرامت انسانی، شخصیت علمی و مسئولیت در برابر آنچه را که فرا گرفته، امری ضروری می‌نماید. اصلی که وکیل باید به خاطر کلی رعایت کنند بوضوح در قسم‌نامه مندرج است. بدین ترتیب آنچه باعث رذائل و حشیت و آبروی وکیل می‌شود، شرافت و صداقت و امانت می‌باشد و هر کلمه‌ای که جز به منظور احقاق حق و ابطال باطل اداء شود مخالف وظایف این شغل شریف و مہم‌رسان اجتماع و ناقض اصول عدل و انصاف است خاصّه اگر به نیت انتفاع یا قدرت‌نمائی عریان دیگر باشد. استاد دانشگاه هر چند مسئول بر زبان راندن و به رشته تحریر در آورده است، لیکن مسئولیت او در برابر خداوند سبحان، مسئولیت علمی و حقیقت‌نفسانه سرّجح می‌باشد. در یک کلام، حقوقدانان مسئولین شرافت، معنویت و حتّی مادیت انسان‌اند نه عباد زر و سیم، ولی آنچه را که آوردیم همگی از جمله باید‌ها بودند و آنچه هستند،

۱- سوره نساء، آیه ۶۱/۴.

۲- دکتر صالح (علی‌باشا)، سرگذشت قانون، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال ۱۳۴۷، ص ۲۹.

۳- دکتر مہرپور (حسین)، مجله قضائی و حقوقی دادگستری، شماره اوّل، سال ۱۳۷۰، ص ۲.

چيست‌اند؟

مقام قضائی کیفری نه تنها الزاماً مکلف است به تمام قوانین و مقررات موضوعه و مباحث عام و خاص و ناسخ و منسوخ و سایر مباحث اصولی آگاهی کامل داشته باشد و بتواند قواعد مزبور را در تشخیص قانون حاکم به قضیه اعمال نماید بلکه شایسته است که نظرها و عقاید فقهاء و حقوقدانان و همچنین تصمیمات و آراء مهم‌ترین مراجع قضائی و یا حداقل عقاید حقوقدانان شاخص و نظرهای دیوان عالی کشور و کمیسیون‌های شورشی اداره حقوقی قوه قضائیه در زمینه مسائل جزائی کشور را مطالعه و بررسی نماید و دانش قضائی خود را همراه و هماهنگ با آخرین تحقیقات انجام شده، تعالی بخشد تا بتواند با احاطه و تسلط کافی و کامل به قضایا و با استفاده از قدرت و اختیار قانونی خود، آخرین تصمیم را به حال متهم و جامعه اتخاذ کند. مسلماً نیل به این هدف و مقصد نه تنها مستلزم تلاش شبانه‌روزی و تفکر و مطالعه دائمی دادرسان بوده بلکه مهم‌تر از آن است که استقلال شخصی قاضی است که در پرونده ارجاعی فقط خود باشد و وجدان و داشته باشد. استقلال قاضی جزء اصول مسلم نظامهای حقوقی است که نظام جمهوری اسلامی ایران نیز تابع آن نیست و مستفاد از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، استقلال قاضی مسلم است که عدم توجه به آن فاجعه‌بار خواهد بود.

اصل برابری در مقابل قانون، اصل راث، اصل دادرسی عادلانه و علنی توسط دادگاههای مستقل، بی طرف و قانونی بودن قاضی مستقل فقط کلمات زیبایی هستند که بر صفحه دفتر جاری شده‌اند.^(۱)

امروزه اگر چه مجازات زندان به دلایلی چون عدم نیت، عدم تجرّی، بیم و هراس در جامعه و مجازات شخص مجرم قابل قبول است ولی باید قضات را با شیوه‌های جدید مجازات آشنا ساخت و با ترسیم معایب زندان و خطرات آن برای افراد و خانواده‌های آنها سعی و تلاش نمود تا اعمال مجازات حبس را مدوّمه جرائم مهمّه و سنگین نمود و در عوض نسبت به جرائم کم‌اهمیت حتی الامکان سعی و تلاش تا قضات تشویق به صدور مجازاتهای جایگزین حبس و تعویق و تعلیق اجرای مجازات گردند.

در سالهای اخیر بحث اصلاح قانون مجازات اسلامی و تدوین یک قانون منسجم و مستدل که دائمی نیز باشد، بسیار مطرح شده و سعی و کوشش فراوانی نیز در این زمینه صورت پذیرفت تا نهایتاً لایحه‌ای با عنوان «لایحه اصلاح قانون مجازات اسلامی» روانه

مجلس شورای اسلامی و کمیسیون حقوقی و قضائی آن شد و سرانجام پس از بحث و مذاکرات فراوان و اصلاح و تغییر پاره‌ای از مواد، نسخه نهائی آن در آبان ماه سال ۱۳۸۶ روانه صحن علنی مجلس شد و کلیات آن با قید یک فوریت به تصویب رسید. قانون مذکور در جلسه بیست و هفتم یکهزار و سیصد و نود کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس شورای اسلامی طبق اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسید و سپس مجلس شورای اسلامی با پنج سال دوره آزمایشی قانون مذکور از تاریخ لازم‌الاجراء شدن آن موافقت کرد و آن را به شورای نگهبان فرستاد. شورای نگهبان با گرفتن ایرادهائی، آن را به مجلس برگشت داد و مجلس ایرادهای وارده را برطرف کرد و آخر الامر این قانون در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۲۸ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت.

آنچه که در این مبحث خواهد آمد تلاشی از برای مطالعه و بررسی حقوق جزای عمومی بر اساس قانون مجازات اسلامی است. کتاب حاضر شامل سه جلد می‌باشد: در جلد اول کلیات حقوق جزای عمومی خواهد بود که از جایگاه حقوق جزا در تقسیمات حقوقی، ارتباط آن با رشته‌های حقوقی و غیر قضائی و تاریخچه تحول آن بحث خواهد شد.

در جلد دوم به ارکان تشکیل دهنده مسئولیت کیفری و موانع آن و مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اختصاص یافته. در جلد سوم به شناسائی انواع مجازاتها و اقدامات تأمینی و تربیتی، جایگزین مجازاتهای حبس و تشدید مجازات و سقوط مجازات می‌پردازیم.

این مباحث بر اساس قانون مجازات اسلامی مصوب اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۲ که مشتمل بر ۷۲۸ ماده می‌باشد، تدوین گردیده که در چهار کتاب تقسیم‌بندی شده است.^(۱)

کتاب اول مربوط به کلیات حقوق جزای عمومی است که دارای ۸۷ ماده و تبصره و مشتمل بر شش بخش می‌باشد که شامل: مواد عمومی، مجازاتها، جرائم، شرایط و موانع مسئولیت کیفری، ادله اثبات در امور کیفری و مسائل متفرقه دیگر است. کتاب دوم مربوط به جرائم حدی است که از ماده ۲۱۷ شروع و به ماده ۲۸۸ ختم

۱- اجرای آزمایشی قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۵/۸ کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی تا پایان سال ۱۳۹۰ تمدید شده و بدیهی است در سال ۱۳۹۱ به بعد الزاماتی بایست قانون مجازات اسلامی مصوبه جدید به مورد اجراء گذاشته شود.

می‌شود. این کتاب در دو بخش تنظیم یافته که بخش اول آن مربوط به مواد عمومی و بخش دوم به احصاء جرائم مستوجب حد پرداخته است.

کتاب سوم مربوط به قصاص است که از ماده ۲۸۹ تا ۴۴۷ اختصاص به این قسمت دارد. این کتاب شامل چهار بخش است که به ترتیب شامل مواد عمومی، مجازات قصاص نفس، قصاص عضو و اجرای قصاص می‌باشد.

در کتاب چهارم که اختصاص به دیات دارد به دو بخش مواد عمومی و مقادیر دیه تقسیم شده است.

کتاب پنجم اختصاص به تعزیرات دارد. اما از آنجائی که مقررات مربوط به این باب در رد بحث و بررسی کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس شورای اسلامی قرار نگرفته فلذا عیناً و درج در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ از مواد ۴۹۸ تا ۷۲۸ به دنبال مجازات اسلامی آمده است ولی چون عنوان «مجازاتهای بازدارنده» از متن قانون مجازات اسلامی حذف گردیده پس کتاب پنجم تحت عنوان «تعزیرات» بیان می‌شود. تغییراتی که در این کتاب داده شده است عبارت‌اند از:

اولاً - مواد ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷ و ۶۲۹ فصل هفدهم - جرائم علیه اشخاص و اطفال نسخ گردیده و مقررات این مواد در کلیات قانون مجازات اسلامی در خصوص «دفاع مشروع» در ماده ۱۵۶ تلفیق گردیده است.

ثانیاً - مواد ۷۲۶، ۷۲۷ و ۷۲۸ نیز نسخ شده و اصلاحات صورت گرفته در مورد مجازات معاون جرم در ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی و ماده ۷۲۷ و ۷۲۸ تحت عنوان «جرائم قابل گذشت» در ماده ۱۰۴ عیناً داده شده است؛

ثالثاً - از آنجائی که قانون حمایت از خانواده در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۳۱ تأیید شورای نگهبان رسیده و در ماده ۵۸ این قانون، مواد ۶۴۲ و ۶۴۵ و ۶۴۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ نسخ گردیده است فلذا مواد زیر به ترتیب جایگزین متن قبلی مواد نسخ شده، می‌شوند:

الف - ماده ۵۳ قانون حمایت از خانواده به جای مقررات ماده ۶۴۲.

«هرکس با داشتن استطاعت مالی، نفقه زن خود را در صورت تمکین او ندهد یا از تأدیه نفقه سایر اشخاص واجب‌التفقه امتناع کند به حبس تعزیری درجه شش (حبس بیش از شش ماه تا دو سال) محکوم می‌شود. تعقیب کیفری منوط به شکایت شاکی خصوصی است و در صورت گذشت وی از شکایت در هر زمان تعقیب جزائی یا اجرای مجازات موقوف می‌شود.

تبصره - امتناع از پرداخت نفقه زوجه‌ای که به موجب قانون مجاز به عدم تمکین است و نیز نفقه فرزندان ناشی از تلقیح مصنوعی یا کودکان تحت سرپرستی مشمول مقررات این ماده است.»

ب - ماده ۴۹ قانون حمایت از خانواده که جایگزین مقررات ماده ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی شده است:

«چنانچه مردی بدون ثبت در دفاتر رسمی به ازدواج دائم، طلاق یا فسخ نکاح اقدام کند پس از رجوع تا یک ماه از ثبت آن خودداری یا در مواردی که ثبت نکاح موقت الزامی است از ثبت آن امتناع کند، ضمن الزام به ثبت واقعه به پرداخت جزای نقدی درجه پنج (جزای نقدی بیش از هشتاد میلیون ۸۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال تا یکصد و هشتاد میلیون ۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال و یا حبس تعزیری درجه هفت (حبس از نود و یک روز تا شش ماه) محکوم می‌شود. مجازات در مورد مردی که از ثبت انفساخ نکاح و اعلام بطلان نکاح یا طلاق امتناع کند نیز مقرر است.»

پ - ماده ۵۰ قانون حمایت از خانواده که جایگزین مقررات ماده ۶۴۶ قانون مجازات اسلامی شده است:

«هرگاه مردی برخلاف ماده (۱۴۱) قانون مدنی ازدواج کند، به حبس تعزیری درجه شش (بیش از شش ماه و یک سال) محکوم می‌شود. هرگاه ازدواج مذکور بر واقعه منتهی به نقص عضو یا مرض جسم زن منجر گردد، زوجه علاوه بر پرداخت دیه به حبس تعزیری درجه پنج (بیش از دو تا پنج سال) محکوم می‌شود. اگر به واقعه منتهی به فوت زن منجر شود، زوج علاوه بر پرداخت دیه به حبس تعزیری درجه چهار (بیش از پنج تا ده سال) محکوم می‌شود.

تبصره - هرگاه ولی قهری، مادر، سرپرست قانونی یا سرپرست نگهداری و مراقبت و تربیت زوجه در ارتکاب جرم موضوع این ماده تأثیر مستقیم داشته باشد به حبس تعزیری درجه شش (بیش از شش ماه تا دو سال) محکوم می‌شوند. در صورتی که هم در مورد عاقد نیز مقرر است.»

رایعاً - هر چند قانون جرائم رایانه‌ای در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۵ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و در تاریخ ۱۳۸۸/۴/۱۷ در روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران منتشر و لازم‌الاجرا گردیده و در ماده ۵۵ این قانون تأکید شده که: «شماره مواد (۱) تا (۵۴) این قانون به عنوان مواد (۷۲۹) تا (۷۸۲) قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) با عنوان «فصل - جرائم رایانه‌ای» منظور گردد. ولی از آنجائی که در کتاب پنجم «تعزیرات» از حیث شماره مواد تغییراتی صورت نگرفته است فلذا قانون جرائم

رایانه‌ای در فصل آخر قانون مجازات اسلامی عیناً از مواد (۱) الی (۵۴) اضافه می‌شود تا در مباحث مربوط به جرائم رایانه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در نهایت مؤلف قصد تجزیه و تحلیل محض علمی و خدایسندانه را داشته و پیشاپیش از هرگونه انحراف در این راه از پروردگار متعال استغفار طلبیده و خود را در استفاده از راهنمایی اساتید بزرگوار، حقوقدانان، وکلا و دادرسان محترم ملزم می‌داند.

هوشنگ شامیانی